

ZORA NIL
HERSTON

OČI SU IM
GLEDALE
U BOGA

Prevela
Tatjana Bižić

■ Laguna ■

Naslov originala

Zora Neale Hurston

THEIR EYES WERE WATCHING GOD

Copyright © 1937 by Zora Neale Hurston. Renewed 1965
by John C. Hurston

Afterword, Selected Bibliography, and Chronology

Copyright © 1990 by Henry Louis Gates, Jr.

All rights reserved

Published by arrangement with Amistad, an imprint of
HarperCollins Publishers

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Henriju Alenu Mou

Sadržaj

OČI SU IM GLEDALE U BOGA.	9
HENRI LUIS GEJTS MLAĐI: POGOVOR	205
IZABRANA BIBLIOGRAFIJA	219
HRONOLOGIJA.	223
VALERI BOJD: O AUTORKI	233

1

Brodovi u daljini na palubi nose želju svakog muškarca. Nekima će oni doploviti s plimom. Nekima će večno ploviti na obzorju, nikada izvan vidika, nikada ne pristajući, dok Stražar obeshrabren ne odvrati pogled, jer se Vreme nasmrtno izrugnulo njegovim snovima. Takav je život muškaraca.

Žene, međutim, zaboravljaju sve što neće da pamte i pamte sve što neće da zaborave. San je istina. Zatim postupaju i rade što rade u skladu s tim.

Tako je početak ovoga jedna žena, a ta žena se vratila pošto je sahranila pokojnika. Ne pokojnika koji je bolovao i sahnuo, s prijateljima uz uzglavlje i do nogu. Vratila se od pokojnika natopljenog i naduvenog; nenadana smrt ga je zadesila, oči ostale osuđivački širom otvorene.

Svi su je videli da dolazi, jer je bio suton. Sunce je već bilo zašlo, ali ostavilo je otiske po nebu. Bilo je to vreme za sedenje na tremovima uz ulicu. Bilo je to vreme da se sluša i da se priča. Ti što su sedeli celog su dana bili oruđa, bez jezika, bez ušiju, bez očiju. U njihovoj koži obitavale su mule i druga marva. Sad, međutim, kad su sunce i nadglednik otišli,

u kožama ima moći i opet su ljudske. Postale su gospodari zvukova i nižih stvorenja. Prenosile su suštinu narodnosti od usta do usta. Sedele su donoseći osude.

Videći tu ženu takvu kakva je bila, ti što su sedeli na tremu prisetili su se zavisti koju su pričevali još iz nekih drugih vremena. Tako su preživali zabačene kutke pamćenja i gutali s uživanjem. Stvarali su od pitanja tvrdnje koje peku, a od smeha ubilačka oruđa. Bila je to masovna okrutnost. Raspoloženje je živnulo. Reči hode bez gospodara; hode sveukupno kao harmonija u pesmi.

„Ma kako se to ona vrće amo taka, u tom kombinezonu? Nije našla nikaku aljinu da obuče? – De joj je ona aljina od plavog satena u kojoj je ošla? – De su joj onolki novci što joj muž umro i ostavijo? – Šta ta stara žena od četres leta ide raspušteni kosa ko kakav mlad curetak? – De je ostavila ono mlado momče što je ošla s njim? – Zar nije ošla da se uda? – De je on ostavijo *nju*? – Na šta je straćio sve njene novce? – Glavu dajem da je uteko s nekim curetkom kom dlačice još ni nisu nikle – a ona što se nije držala ravni sebi? –“

Kad je stigla do njih, ona se okrenu licem ka brbljivcima i progovori. Brže-bolje su joj nazvali bučno „dobar večer“, pa su je slušali žedno otvorenih usta i dobronadežnih ušiju. Obratila im se sasvim ljubazno, ali je ne zastajući produžila pravo ka svojoj kapiji. S trema su toliko zijali za njom da su zaboravili da pričaju.

Muškarci su primetili njenu čvrstu stražnjicu, kao da nosi grejpfrute u džepovima na kukovima; debeli konopac crne kose što je zanjihan padao do struka i rasplitao se na vetru u perjanicu; zatim ratoborne grudi što su se trudile da probiju košulju. Čuvali su u mislima ono što im je promaklo oku. Žene su osmotrile izbledelu košulju i blatnjav radni kombinezon i pohranile ih u pamćenju. Bilo je to oružje

protiv njene snage, a ako se i ispostavi da nema značaja, i dalje ostaje nada da će jednog dana ona pasti na njihov nivo.

Niko se, međutim, nije ni pomakao, niko progovorio, niko ni pomislio da proguta pljuvačku pre nego što se kapija zalupila za njom.

Perl Stoun je otvorila usta i nasmejala se iz petnih žila, jer nije znala šta bi drugo. Smejala se tako da je pala po gospođi Sampkins. Gospođa Sampkins je žestoko šmrknula i coknula sišući zube.

„Hmrf! Puštili ste da vas ona zabrinjava. Ne ko ja. Ja se u nju ne mislim zadubljivati. Ako nije pristojna kolko da stane s ljudima i ispriča kako se snalazila, nek ide s milim bogom!“

„Ne вреди na nju ni traćiti zbora“, razvukla je Lulu Mos govoreći kroz nos. „Drži se ona visoko, ali pala je nisko. Eto šta ja velim o matorim ženskima što trče za mladim momcima.“

Fibi Votson je pogurala svoju stolicu za ljuljanje malo napred pre nego što će progovoriti. „Niko ne zna ima li išta da se ispriča il nema. Evo mene, ja sam joj najbolja prijateljica, a ni *ja* ne znam.“

„Možbit mi i nismo tako upućeni ko ti što si, al svi znamo kako je odavle ošla, a sad smo je vidli i kako se vraća. Nema ti koristi da braniš matoru žensku ko što je Dženi Starks, Fibi, pa bila ti njoj prijateljica il ne bila.“

„Ako ćemo oko tog, i nije ona tako matora ko neke od vas što pričate.“

„Kolko ja znam, ona je davno preturila četrestu, Fibi.“

„Kolko bi spolja po njoj mogla reći, ne izgleda ko da je ni dana preko četres.“

„Prematora je za momče ko Čajni Kolačić.“

„Nije Čajni Kolačić momčić već poodavno. I sam je već tu oko trieste.“

„Šta bilo da bilo, baš je mogla stat da progovori koju s nama, a ne da se ponaša ko da smo joj nešto uradile“, prigovorila je Perl Stoun. „Ona je ta što je radila šta ne treba.“

„Očeš da kažeš da si ljuta što nije stala da nam ispriča sve što se ne tiče nikog nego nje. Svejedno, šta to znate da je ona ikad uradila tolko loše ko što vi pravite od tog? Najgrđe da ja znam to je što je smanjila sebi koju godinu i nikom od tog nije bilo nikake štete. Umoriste me načisto. Pomisljio bi čovek po vašoj priči da svet u ovom mestu ništa drugo ne radi u krevetu no slavi Gospoda. Izvinte me sad, idem da joj odnesem nešto da večera.“ Fibi je žustro ustala.

„Ne brigaj ti za nas“, osmehnula se Lulu, „samo ti idi, možemo da ti pripazimo na kuću dok se ne vratiš. Ja sam večeru zgotovila. Bolje ti idi da vidiš kako je njoj. Moš onda i nama da rekneš.“

„Gospode“, složila se Perl Stoun, „ja sam ispekla ono malo mesa i leba još otkad, nema rašta ni da se priča. Mogu da izbivam od kuće kolko mi se oće. Moj muž ne pravi galamu.“

„Ama, Fibi, ako si ti gotova da pođeš, mogla bi ja da te ispratim“, prijavila se gospođa Sampkins. „Zgušnjava se ova predvečer, smrknuće se skroz. Da te ne uvati kaki bauk.“

„Jok, fala ti. Niš me neće uvatit za ovi nekoliko koraka. Odo ja. Moj muž ionako kaže da mene ne bi nikaki bauk što stoji na povišoj nozi. Ako Džejni ima šta da vi rekne, čucete šta budne.“

Fibi je otišla žurnim korakom, noseći jednu pokrivenu činiju. Dok je odlazila s trema, neizgovorena pitanja zasipala su je po leđima. One su se nadale da su odgovori okrutni i čudni. Kad je stigla do Džejnine kuće, Fibi Votson nije ušla na prednju kapiju, pa puteljkom između palmi na prednja vrata. Obišla je oko ugla ograde pa ušla na kapijicu samo za bliske, unevši zdelu mulatskog pirinča. Džejni je sigurno na toj strani.

Našla ju je gde sedi na stepenicama zadnjeg trema, a sve su petrolejke bile napunjene i cilindri su im bili očišćeni.

„Zdravo, Džejni, kako se držiš?“

„Ma dosta dobro, evo gledam da malko raskiselim umor i prljavštinu s ovi moji odaljki.“ Malčice se nasmejala.

„Aha, vidim. Curo, lepo mi izgledaš, jašta. Ko da si svoja šćer.“ Obe su se nasmejale. „Čak i u tom kombinezonu, ženska si od glave do pete.“

„Ma ne trtljaj, ma ne trtljaj! Misliš, biće, da sam ti šta donela. Nisam niš donela, samo sebe.“

„Eto to je i više nego dosta. Tvoje drugarice ništa bolje od tog neće ni iskati.“

„Primiću tu lasku od tebe, Fibi, jer znam da je od srca.“ Džejni pruži ruku. „Gospode blagi, Fibi! Očeš li mi više dati to malo što si donela da prezalogajim? Niš vasceli dan na želudac nisam metula sem ruke.“ Obe su se smejale neusiljeno. „Davaj to vamo i sedaj.“

„Znala sam daš bit gladna. Nije doba da se po mraku traže drva za šporet. Mulatski pirinač mi i nije nešto ispo ovaj put. Nema dosta slanine, ali neće dat umret od gladi, računam.“

„Reću ti odma“, rekla je Džejni otkrivajući posudu. „Curo, bogovski je! Opaka si kad se razmaneš po kujni.“

„Oj, ma i nije to da se baš čestito nasitiš, ali sutra posigurno pravim nešto valjano, jer si ti došla.“

Džejni je jela svojski i ćutala. Oblak od raznobojne prašine koji je sunce podiglo na nebu slegao se sa sporom postepenošću.

„Evo, Fibi, drž svoj matori tanjir. Nemam pod nebom nikake koristi od prazna tanjira. Rana mi je doduše još kako zgodno došla.“

Fibi se nasmejala sirovoj šali svoje drugarice. „Blesava si ko što si vazda i bila.“

„Dodaj mi taj ubrus s te stolice do tebe, srce, da otkrem noge.“ Uzela je ubrus i silovito trljala. Spolja, s velike ulice, do nje dopre smeh.

„Vidim da Svemoguća Usta još sede de su i sedela. Sve se mislim da tamo sad *sa mno*m ispiraju usta.“

„Odistinski. Znaš kad prođeš kraj neki ljudi, a ne pričaš s njima kako se njima dopada, prekopaće ti čitav život da nađu šta si zgrešila. Znadu o tebi više neg ti sama. Zavidljivo srce – varljivo uvo. 'Čuli su' o tebi ono što se nadaju da je bivalo.“

„Misli li Bog o njima isto koliko i ja, oni su ti isto što i lopta zaturena u visokoj travuljini.“

„Čujem šta pričaju jer se skupljaju na mom tremu, pošto je okrenut velikoj ulici. Mom se mužu ponekad toliko zgade da i' sve najuri kući.“

„Ima Sem i pravo. Samo ti abaju sedeće stolice.“

„Jašta, Sem kaže da većina nji u crkvu ide zato da ustanu na sudnji dan. Na taj će se dan sve tajne saznati, a oni oće da budnu tamo i *sve* čuju.“

„Sem je *ludak!* Moraš da mu crkavaš od smeha.“

„Aha. Kaže naumijo je da i on budne tamo da sazna ko mu je ukro lulu od kukuruznog klipa.“

„Ama, Fibi, prestaje li ikad taj tvoj Sem! Luckasto!“

„Tim crnčugama je listom milo da guraju nos u tvoja posla toliko da će potrčati da čimpre stignu na sud Božji samo da saznaju o tebi ono što već nisu. Idi brže-bolje da im ispričaš kako ste se Čajni Kolačić i ti uzeli, i je li ti on odno sve pare i uteko s nekom mladom ženskom, i de je on sad i de su sve tvoje aljine pa si morala da se vrneš u tom kombinezonu.“

„Ne mislim ja njima ništa da kazujem, Fibi. Nije mi do tog da se time gnjavim. Moš ti da im ispričaš šta tebi reknem, ako ti se oće. Isto ti je to ko da im sama kazivam, jerbo moja drugarica mojim jezikom kaziva.“

„Ako je tebi taka želja, ispričaću im šta ti meni budneš rekla.“

„Prvo i prvo, ljudi vole da traće i prekoviše vremena blebećući o onome o čeme niš ne znaju. Sa'će da mi tu prekopavaju po tom što sam volela Čajnog Kolačića i da gledaju šta je tu bilo da valja, a šta da ne valja! Nemaju oni pojma je li život svinjac ili šećerlema ni jel ljubav isto što i jorgan!“

„Ne mare oni čijim imenom ispiraju usta ni zbog čega, samo da imaju o nečeme da laparaju, posebice ako mogu kakogod da izvrnu na zlo.“

„Ako im je do tog da vide i da znaju, što me ne pitaju oči u oči? Mogla bi da zasednem i štošta da im opričam. Bila sam u poslanstvu u velikoj skupštini života. Jašta! Velika loža, veliko okupljalište živih, tamo sam ti ja bila ovo godinu i po što me niste viđali.“

Sedele su jedna uz drugu u svežoj mladoj pomrčini, Fibi željna da joj Džejni bude posrednik i da kroz nju oseća i čini, ali nerada da pokaže taj žar da ne bi bio protumačen kao pusta radoznalost, Džejni puna najstarije ljudske žudnje – za samorazotkrivanjem. Fibi je dugo držala jezik za zubima, ali nije mogla da umiri noge da se ne premeštaju. Tako je na kraju Džejni progovorila.

„Nemaju rašta da brigaju zarad mene i mog kombinezona, jerbo još imam devesto dolara u banci. Čajni Kolačić me je navadijo da ga nosim, ko i on. Nije Čajni Kolačić spisko moje novce nit me je ostavijo zarad neke mlade cure. Pružijo mi je svu utehu na ovome svetu, i sam bi im isto reko da je ovden. Da nije pokojni.“

Fibi je zapanjeno razrogačila oči. „Čajni Kolačić pokojni?“

„Jeste, Fibi, Čajni Kolačić je pokojni. To je jedini razlog što me gledaš opet ovden – ničeg više nema da me raduje tamo. Onamo u Everglejdsu, na onome blatu.“

„Teško ti ja kopčam tako kako pričaš, ali i inače ja ponekad teže kopčam.“

„Nije ko što možbit misliš. Nema vajde da ti išta pričam ako ti ne izbistim da razumeš. Dok ne vidiš bundu, misliš da je krzno jedno te isto i na kuni i na rakunu. Paz vamo, Fibi, čeka li te Sem na večeru?“

„Večera mu je spremljena, pa ako nema pameti da večera, niko mu nije kriv.“

„Možemo onda da posedimo i porazgovorimo. Pootvarala sam svu kuću da ovaj vetrić malo propiri kroz nju.“

Fibi, ja od tebe nemam bliže drugarice dvaes leta, uzdam se u tvoje pametno mišljenje. Tako ti i zborim, imajući to na umu.“

S vremenom sve stari, te je mlada umilna tama postala nešto čudovišno i drevno dok je Džejni govorila.

2

Džejni je svoj život videla kao veliko olistalo stablo što nosi sve propaćeno, sve prouživano, sve učinjeno i sve raščinjeno. I osvit i kob behu u granju.

„Znam jasno šta imam da ti pričam, nego je samo teško domislit od čega da počnem.

Oca nikad nisam ni vidla, a i da jesam, ne bi ga poznala. Ni materu. Ošla je dok sam bila premalecka da išta znam. Baba me je podizala. Baba i belci kod koji je radila. Imala je kuću u dvorištu iza njiove kuće i tu sam se ja rodila. Bili su to čestiti belci, gore u Zapadnoj Floridi. Vošbern su se zvali. Ta je žena imala četvoro unučadi i mi smo se svi igrali skupa i zato ja nikad nisam zvala svoju babu drugače nego Nana, zašto su je svi tako zvali. Nana nas je povazdan lovila u đavolijama, pa bi opaučila svako od nas, a gospoja Vošbern isto. Sve m’se čini da nas nikad nisu oplele iza ušiju za ništa, jer smo nji trojca muškića i nas dve curice svi bili poprilične štetočine.

Tolko sam bila s tom belčadi da nisam ni znala da nisam belče dok mi nije bilo okolo šes godina. Ne bi znala ni tad,

nego je naišo neki čovek što je snimo slike, i Šelbi, to je bio najstariji od muškića, reko mu je ne pitajući nikog da uslika nas. Okolo sedmice posle tog čovek je dono slike gospoји Vošbern da vidi i da mu plati, i platila mu je, a onda nas je sve oplavila od batina.

Kad smo gledali sliku i svako je pokazo sebe, niko više nije osto nego jedna dugokosa, skroz crna curica pored Elinor. Ta sam ja trebala da budnem, ali ja nisam u tom crnčetu prepoznala sebe, pa sam pitala: De sam ja? Ne vidim tu mene.

Svi su se smejali, čak i gospon Vošbern. Gospojca Neli, dečja mama, ona se vrnula svojima kad joj je muž umro, ona je pokazala crnu curicu i kazala: 'Evo tebe, Alfabet, zar ti ne poznaš sebe?'

Prozvali su me bili Alfabet jerbo su mi razni ljudi nade-nuli razna imena. Gledala sam i gledala sliku i videla da to jeste moja aljina i moja kosa, pa sam kazala: Ajoj, ajoj! Ja sam obojena!

Onda su svi pocrkali od smeha. Dok nisam vidla sliku, mislila sam da sam ista ko ostali.

Lepo smo ti mi tu poživele dok u školi deca nisu stala da me zadevaju što živim iza belачke kuće. Bila je jedna mala baš frčkave kose, Mejrela se zvala, ta je bila ljuta kad god pogleda u me. Gospoja Vošbern me odevala u sve što njenoj unučadi više nije trebalo, a to je bilo bolje od onog što su druga crnčad nosila. I još mi je vezala mašnu u kosu. Mejrela je od tog zelenela od besa. Zato me vazdan kinjila i nagovarala na to i druge. Izgurivali su me s igrališta i pravili se da ne mogu da se igraju s nikim ko živi u belачkom dvorištu. Onda su mi govorili da se ne pravim važna zbog tog kako izgledam jerbo su im njiove mame pričale kako su mog tatu svu noć gonili s lovačkim psima. Kako su gospon Vošbern i šerif napujdali pse tragače za mojim ocem porad

onog što je uradio mojoj mami. Nisu pričali kako je on kasnije probo da dođe do moje matere da se oženi s njome. Jok, o tom pričali nisu, nego samo sve najgrđe, da me pokunje i da se ne ponosim. Niko mu ni imena pamtio nije, ali su o lovačkim psima znali naizust ko pesmicu. Nani je bilo teško na srcu da me gleda pokunjenu, pa je rešila da će bit bolje ako imadnemo svoj kućerak. Uzela je zemlju i sve, a gospođa Vošbern joj je pomogla i dala svu silu stvari.“

Fibi je bila žudan slušalac i to je pomagalo Džejni da ispriča svoju priču. Zato se u mislima vratila u detinjstvo i izlagala ga svojoj drugarici blagim, laganim rečenicama dok je svuda oko kuće noćno doba sve više debljalo tamom.

Razmislivši malo, zaključila je da je njen svesni život počeo na Naninoj kapiji. Pozno jednog popodneva Nana ju je pozvala da uđe u kuću jer ju je videla kad je pustila da je Džoni Tejlor poljubi na kapiji.

Bilo je prolećno popodne u Zapadnoj Floridi. Džejni je dan uglavnom provela pod procvalom kruškom u dvorištu. Pod tom je kruškom provodila svaki trenutak koji bi uspela da ugrabi od kućnih poslova već tri dana, sve otkako se prvi cvetić otvorio. Dozivao ju je da dođe i pogledom upija tajnu. Od golih smeđih izdanaka do svetlucavih lisnih pupoljaka; od svetlucavih lisnih pupoljaka do snežnog devičanstva cveta. Uzbudilo ju je to iz korena. Kako? Zašto? Ličilo je to na neku melodiju sviranu na fruli, zaboravljenu u nekom drugom životu pa ponovo probuđenu u sećanju. Šta? Kako? Zašto? Ta pesma koju je slušala, a nije imala nikakve veze s njenim ušima. Ruža sveta je odisala miomirisom. Taj ju je miris sledio sve vreme dok je bila budna i mazio u snu. Povezivao se s koječim drugim što je nejasno osećala, što ju je pogađalo negde izvan zapažanja i ukopavalo joj se u meso, a sad je izranjalo i zapitkivalo je o njenoj svesnosti.

Ležala je na leđima pod kruškom i upijala duboki poj pčela, zlatnu svetlost sunca, zadihani povetarac, kad god bi nečujni glas svega toga dopirao do nje. Videla je polenonosnu pčelu gde uranja u cvetno svetište; hiljadu sestrinskih čašica izvija se u susret ljubavnom zagrljaju i ekstatični drhtaj drveta od korena do najtanušnije grančice kremasto vlaži svaki cvetić penušav od ushićenja. To je znači venčanje! Pozvana je da bude očevidac otkrovenja. Zatim je Džejni osetila bolnu slatkoću zbog koje se nije kajala i posle koje je ostala sva malaksala i klonula.

Malo kasnije je ustala i prešla čitavu bašticu tragajući za potvrdom glasa i ukazanja i svuda je nalazila i prepoznavala odgovore. Po jedan lični odgovor za sva ostala stvorenja, samo ne za nju. Osećala je da odgovor traži nju, ali gde je? Kada? Kako? Zatekla se pred kuhinjskim vratima i uteturala unutra. U kuhinji su se muve kovitlale i pevale u vazduhu, venčavajući se i predajući se braku. Kad je ušla u uski hodnik, podsetila se da joj je baba kod kuće, s ubitačnom glavoboljom. Ležala je popreko na krevetu, zaspala, pa se Džejni iskrala na prednja vrata. Oh, kad bi mogla da bude kruškovo stablo – *bilo koje* drvo u cvatu! S pčelama što ga ljube, pevajući svetu! Bilo joj je šesnaest godina. Prolistala je blistavim lišćem i propupela nabubrelim pupoljcima i želela je da se ponese sa životom, ali život ju je, izgleda, izbegavao. Gde su njene raspevane pčele? Ništa joj na tom mestu niti u babinoj kući nije davalo odgovora. Pretražila je onoliko sveta koliko je mogla sa stepenica pred vratima, a onda sišla do kapije i izvila se preko nje da pogleda uz ulicu i niz ulicu. Gledala, čekala, daha kratkog od nestrpljenja. Čekala da svet bude stvoren.

Kroz vazduh oploden polenom videla je kako ulicom dolazi jedno veličanstveno biće. U svom pređašnjem slepilu poznavala ga je kao nesnalazljivog Džonija Tejlora, visokog

i mršavog. Bilo je to pre nego što je zlatni polenov prah prevukao sjajem njegove dronjke i njene oči.

U poslednjim fazama sna Nana je sanjala glasove. Udaljene ali istrajne, a postepeno su se približavali. Odlomci Džejninog šaputanja s nekim muškarcem, čiji glas nije uspevala sasvim da razume. To ju je u potpunosti razbudilo. Skočila je iz kreveta, izvirila kroz prozor i ugledala Džonija Tejlora kako razdire njenu Džejni poljupcem.

„Džejni!“

Staričin glas je bio toliko lišen zapovedništva i prekora, toliko pun izmrvljene odlučnosti da je Džejni napola poverovala da je Nana nije videla. Ispružila se da izađe iz svog sna i ušla u kuću. Bio je to kraj njenog detinjstva.

Nanina glava i lice izgledali su kao stojeće korenje nekog starog drveta koje je iščupala oluja. Temelji drevne moći koja više nema značaja. Osvežavajući listovi ricinusa koje je Džejni belom krpom vezala babi oko glave sparušili su se i pretvorili u nešto neodvojivo od starice. Oči joj nisu bile prodorne kao svrdla. Rastakale su i otapale Džejni, sobu i svet u jedno jedinstveno razumevanje.

„Džejni, sad si žena, pa...“

„Nisam, Nano, nisam još prava.“

Ta pomisao je Džejni bila isuviše nova i preteška. Silovito ju je odbacila.

Nana je sklopila oči i zaklimala polako i umorno, mnogo puta, pre nego što će rečima izraziti ono što je utvrdila.

„Jašta, Džejni, nosiš ženstvo na sebi. Što onda i da ti ne kažem šta sam ti spremala kad sazreš. Oću da se odma udaš.“

„Ja da se udam? Neću, Nano, jok, gospoja! Šta ja znam o življenju s mužem?“

„Ovo što sam sad vidla meni je dosta, srećo, neću nikakog dronjavog crnčugu, nikakoga nigde i nikoga ko Džoni Tejlor da briše čizme o tebe.“

Zbog tih Naninih reči Džejnin poljubac preko kapije počeo je da nalikuje gomili pokisle balege.

„Pogledaj me, Džejni. Nemoj tu da mi sediš sva pokunjena. Pogledaj u svoju staru babu!“ Glas je počeo da joj zapinje o bodlje osećanja. „Nije mi milo da vako pričam s tobom. Tolko sam puta pala na kolena pred mojim Tvorcem moleći i kumeći da mi ne oteža moje breme previše.“

„Nano, samo sam... nisam bila naumila ništa zlo.“

„Toga se i bojim. Ne misliš ti nikakoga zla. Ni ne znaš ti gde zlo vreba. Ostarila sam ti. Nisam ja u moći da te vazda vodim i uklanjam oda zla i propasti. Oću da te vidim udatu iz ovi stopa.“

„Za koga da se udam vako s neba pa u rebra? Ne poznam nikoga.“

„Daće Gospod. Zna on da sam ja nosila moje breme kad je bilo najgore. Neko mi je još odavna kazo reč za tebe. Niš nisam kazala, jerbo nisam imala na mojoj pameti da te šaljem tim putom, već da te školujem, da bereš slađe bobes više grana. Samo vidim da ti nisi to tako zamislila.“

„Nano, ko... ko te to pito za me?“

„Brat Logan Kiliks. Čestit čovek.“

„Ne, Nano, jok, gospoja! Jel se zarad toga on mota ovuda? Izgleda ko neki matori pokojni direktor škole.“

Starica je sela pravo kao motka, spustivši noge na pod, i sklonila ricinusovo lišće s lica.

„Nećeš znači da se udaš za pristojna čoveka? Oćeš samo da se grliš i ljubakaš i pipkaš čas s ovim čas s onim muškarcem, a? Oš isto da me ojadiš ko i mati ti, jel? Nije ova stara glava dosta osedela. Nisam se po tvom ukusu dosta pograbila!“

Slika Logana Kiliksa skrnavila je procvalu krušku, ali Džejni nije znala kako to da kaže Nani. Samo se zgrabila i durila zagledana u pod.

„Džejni.“

„Da, gospoja.“

„Odgovaraj mi kad s tobom zborim. Nemoj tu da mi se pućiš i duriš posle svega što sam za te pretrpela!“

Žestoko ju je ošamarila, zabacivši joj šamarom glavu, tako da su im se oči susrele, vodeći nemu bitku. Podigavši ruku za drugi šamar, starica vide po jednu ogromnu suzu gde navire iz srca u oba Džejnina oka. Videla je stravični bol, usne stisnute da ne propuste jauk, pa se suzdržala. Sklonila je gustu kosu Džejni s lica i stajala tu pateći, voleći i plačući u sebi za obema.

„Dođi baki, srećo. Sedi mi u krilo ko nekada. Ne bi tebi baba dlaku na glavi takla. Niti će dati ikom drugom ako može išta protiv toga. Srećo, belac vlada svime kolko sam ja bila u moći da iznađem. Možbit i ima negde neko mesto daleko na okeanu gde je crnac na vlasti, ali mi ne znamo drugo nego ono što svojim očima vidimo. Belac baci tovar i veli crncu da ga digne. Crnac ga digne, jerbo mora, al ga ne nosi. Dadne ga svome ženskinju. Crnkinja ti je na ovome svetu tegleća mula, kolko ja vidim. Molila sam se da tvoj život bude drukči. Gospode, Gospode, Gospode!“

Zadugo je sedela ljuljajući se i stežući devojkicu uz usahla nedra. Džejnine duge noge su visile preko jednog doručja stolice, a duge pletenice preko drugog. Nana je nad glavom rasplakanog curetka napola pevušila, a napola jecala dugu molitvenu nabrajalicu.

„Smiluj se, Gospode! Daleko je to vreme, al računam da doć mora. O, Isuse! Podaj, Isuse! Davala sam sve od sebe.“

Naposletku su se obe primirile.

„Džejni, otkad puštaš Džonija Tejlora da te ljubi?“

„Bilo je samo ovaj jedan put, Nano. Ne volim ja njega nimalo. Samo me je na to nateralo... ma, ne znam ni ja.“

„Falim te, Hriste Bože.“

„Neću više nikad, Nano. Ne teraj me, molim te, da se udam za gospon Kiliksa.“

„Nije meni do tog da se ti udadneš za Kiliksa, dušo, nego da budneš zaštićena. Starim, srećo. *Ostarila* sam ti. Jedno jutro, a to neće bit zadugo odsad, navrnuće vamo anđeo sa mačem. Dan i čas su skruti od mene, al neće to sad bit zadugo. Dok si mi bila još crvić u naručju, molila sam Gospoda da me ne uzima dok ti ne porasteš. Gospod me poštedeo da doživim taj dan. Sad mi je svagdašnja molitva da ovo zlatno doba potraje još nekoliko dana dok te ne vidim zbrinutu u životu.“

„Pusti me da sačekam samo još malko, Nano, molim te.“

„Ne misli da ja nemam saosećanja za te, Džejni, jerbo imam. Ne bi te ni mrvu više volela ni da sam te ja sama u porođajnim mukama donela na svet. Božja je istina da te volim više nego mati što te rodila. Samo moraš da promisliš o tom da ti nisi neko tamo obično dete, ko većina ostaliije. Nemaš taticu, a može se mirne duše reći da nemaš ni mame, nikake vajde od nje nisi imala. Mene jedinu imaš, a moja je glava ostarila i kloni se grobu. Ne moš sama da ostaneš. Kad samo pomislim da mi se potucaš od nemila do nedraga, duša me zaboli. Za svaku suzu što ti proliješ ja iskrvarim čašu krvi iz srca. Moram probat da te zbrinem pre no legnem u zemlju.“

Jecaj izbi iz Džejninih grudi. Starica ju je tešila tapšući je po ruci.

„Znaš, srećice, mi smo ti obojeni tikve bez korena, pa onda štošta u životu tako nekako čudno ispada. Za te to posebice važi. Ja sam se rodila u ropstvu, nije za me da mi se ispune snovi o tome šta žena treba da radi i da budne. To je jedno među unazađenjima kojima nas je osedlalo ropstvo. Svejedno, niš ne moš te spreći da želiš. Nikog ne moš skroz

da smlatiš i saviješ mu kičmu dok mu ne oduzmeš volju. Nisam tela da me koriste ko tegleću marvu i rasplodnu kramaču niti da mi kćer tome služi. Nije bila moja volja, u to moš bit sigurna, da se sve desi ko što jeste. Mrsko mi je bilo i kako si se ti rodila. Svejedno sam kazala slava Bogu, sad imam još jednu priliku. Želja mi je bila da s visine držim veliku propoved o obojenom ženskinju, samo nije bilo predikaonice za me. Sloboda me zatekla s ćerčicom u naručju i rekla sam uzimam ja metlu i šerpu i odo širokim drumom kroz divljinu. Ona će namesto mene tumačiti što ja osećam. Samo mi se ona nekako putem izgubila i pre nego što sam se i okrenula, a ono ti zakmečala na svetu. Dok sam se noćom brinula o tebi, govorila sam da ću tebi preneti prodiku. Dugo sam čekala, Džejni, ali niš što sam istrpela nije nesnošljivo samo ako se ti uzdigneš u životu ko što sam ja sanjala.“

Tako je starica sedela ljuljuškajući Džejni kao novorođenče i vraćajući se u mislima sve dalje u prošlost. Slike u glavi prizivale su osećanja, a osećanja su izvlačila dramu iz jama njenog srca.

„Tog jutra na veliku plantažu blizo Savane galopom je dojurijo jedan jahač da javi da je Šerman uzo Atlantu. Sin gazda Roberta pogino je kod Čikamoge, pa je on ščepo pušku, zajaho svog najboljeg konja i ošo s ostalim sedim starcima i mladim momčićima da poteraju Jenkije nazad u Tenesi.

Svi su klicali, plakali i vikali za muškima što su odjahivali. Ja niš nisam mogla da vidim, jerbo je tvoja mati imala jedva nedeljicu i ja sam ležala, ali on je začas tamo reko da je nešta zaboravijo pa je dotrčo u moju kolibu da raspustim kose još poslednji put. Zavuko mi je ruku u kose, povuko mi nožni palac, što je vazda radijo, i obavijo ostalo brzo ko munja. Čula sam kad su zaklicali poslednji put. Onda se u velikoj kući sve učutalo i uozbiljilo se.